

NYIRŐ JÓZSEF

Az elszántak

lajh
KÖNYVKIADÓ
Szeged

A nóta

– Hej, Ágnis, Ágnis, Huszár Ágnis! Ha te nem volnál, nekem beh jó volna! – sóhajtott rá a lovak farára Laji, a szeretője. Illetőleg ha a szeretője volna, s nemcsak Laji veszne meg Ágnisért, hanem a lány is több vonzalmat mutatna a legény iránt, ez a tisztességes székely fiú nem sorvadozna az üres deszkás szekéren, hanem repülne hazafelé, hogy mihamarabb lássák egymást. Így azonban minnek! Azt csinálhat tőle a két ló, amit akar. Nagy kedvük nekik se volt. Ember, állat érezte abban az időben a kisebbségi sorsot, amihez hozzájárult most a legény nagy bánata is. A boldogtalan szerelem pedig nehezebb akármilyen terü deszkánál.

De különben szép holdvilágos, szikrázó, csillagos éjszaka volt. Laji felnézett rájuk, míg a szeme belekődösödött a nézésbe, és a nehéz érzéstől kibődült belőle a nóta. Az, hogy: „Nem jó csillag lett volna énbőlőlem”... Fene tudja már, hogy hol ragadt bele a fülébe, de a jelenlegi helyzetéhez nagyon ez a nóta talált. Arról vagy on szó ugyanis jelenleg, hogy Pásztor Lajiból azért nem lett volna jó csillag, mert éjfél után nem feküdnek le a többi rendes csillaggal, hanem fenn maradna az égen, körbejárna a nagy eget, s úgy nézné meg, hogy „a babám” kit szeret.

Ilyen, a hűtlen szeretőjét leső, a nagy eget körbejáró, boldogtalan legény sok van a csillagok között, csak kevesen látják testi szemeikkel, mert az emberek egy részének még nem jött el, a más részének meg már elmúlt az ideje. Ahogy a lovak a szentpáli tetőn felfelé haladtak, az aljból valóban úgy látszott, hogy a legényt egyenesen a bánatos csillagok közé viszik; de valami kicsi bajnak

mégis kellett történnie, mert hirtelen lebuktak a túlsó oldalon Recsenyéd felé, és leereszkedtek vele újra a súlyos sorsú, fekete földre. Székelyföldön abban az időben a Jóisten is nehezen tudta volna megmondani első tekintetre, hogy bú vagy bánat van-e több rajta. Azt se hagyták, hogy csendesen viseljük. A levesünkbe, bibliánkba egyaránt beledugta az orrát a hatalom. A szerelemmel úgy-ahogy még elég szabadon boldogulhattunk, csak a leányt nem tudtuk eltartani, ha feleségül vettük. Akinek pedig még a szerelem se sikerült, mint ennek a boldogtalan Pásztor Lajinak, annak jobb volt, ha megkönnyebbült az ágya szalmája, s egyenesre nyújtózott a temetőben.

A szerencsétlenül még tartotta a lelket a nóta, bár a nehéz bánattól már azt se tudta, hogy mit énekel. Az éjszaka fekete pora is nehezítette testét-lelkét. A lovak is súlyosabban léptek előre. Későbbre is járt az idő, s az álom olyan mélyen elnyomott mindent, hogy a szekérgörgésre még az útszéli fűszál se emelte fel a fejét. A csillagok is mintha hátrább húzódtak volna az ég végtelenségébe, szemmel láthatóan kisebbedtek, egyik-másik pedig már kialvóra pislogott. Akármi történt azonban a nagy mindenségben, minden szegény Lajinak fájt, a szíve még inkább elfacsarodott, s a nóta már-már elviselhetetlenné vált a száján. Fekete szárnya elszomorított mindent körös-körül, s még az alvók álmát is megzavarta, pedig abban az időben azzal a vékony reménységgel feküdtünk le Erdélyben, hogy hátha valami csuda történik, s valami könnyebbséget hoz a sorsunkban a másnap.

Ez a legény azonban még a másnapot se várhatta meg, mert az egyik faluban – ha jól tudom, éppen Szentpálon – a csendőrök felriasztották a bánatból:

– Stai! Állj!

A lovak már ismerték ezt a mondást. Maguktól megállottak, hogy az őrmester bedughassa a fejét a kőber alá.

Meg is tette, de nem azért, hogy Lajinak „Egészséget s pénzt” kívánjon, hanem hogy szó nélkül lehúzza a szekérből.

– Hogy mersz magyarul énekelni?

Ne érjem meg a holnapot, ha nem ezt mondta!... Az efféle dolog olyan mindennapi volt abban az időben, hogy nincs is mit csudálkozni rajta.

Az őrmester úr különben is abból a fajtából való volt, akinek hiába magyarázta volna szerencsétlen Pásztor Laji, hogy azzal ő semmit se árt a világrendnek és semmi ideiglenes hatalomnak, ha egy elkeseredett csillag képében körbejárja a nagy eget, s úgy nézi meg, hogy a babája kit szeret. Nem is lett volna ideje rá, mert mire a száját feltáthatta volna, a puska tusa kétfelől zúdult a testére:

– Adok én neked magyar nótát!...

Ebből világosan megtudta Pásztor Lajos, fiatal székely legény, nem azért kell szenvednie, mert a füveket, fákat, mezőket, pihenésre eldőlt fehér utat, a szép éjszakát gyönyörködtette a dalával; hanem azért, mert magyarnak született, amit ő eddig természetesnek és Isten rendelésének tartott egyszerű eszével. Hirtelen azonban rájött, hogy ez mégis valami más, s míg az ütések zuhogtak a fejére, maga elé meredve, szinte rádöbbenve lassan, ízenkint kimondta: *magyar!*...

Észre sem vette, hogy az arcából lehulló vér még meg is festette a szót, csak arra bámult fel, hogy valahonnan belülről, szívéből-e, agyából-e, lelkéből-e, honnan, azt ő nem tudta, de valahonnan nagyon mélyről előntötte egész lényét valami hatalmas, édes, fénylő áram, mintha tűzárvíz lenne, és felrémlt benne, hogy mi az a magyar.

A fájoán szép és különös felismeréssel annyira el volt foglalva, hogy éppen csak összerándult a nehéz ütésekre, de nem ért rá védekezni. Megvallva az igazat, nem is akart, pedig szíjas, széles, szálas, kemény legény volt, aki az öklével is meg tudta volna értetni magát, de most valami ünnepféle volt benne, amit nem akart verekedéssel megszenségteleníteni. Csak akkor ütötte fel dacosan a fejét, mikor az őrmester felparancsolta a szekérre, és ráförmedt:

– Lehúszom a bőrödöt, ha még egyszer magyarul énekelni mersz!

Pásztor Laji nem szólt rá semmit, csak meglepetten rápillantott az őrmesterre, fejében, testében fájdalmak nyilaldostak, a távoli falu fényei és az ég csillagai reszkettek megvert szemei előtt, füleiben tompa, egyhangú bűgást érzett, és időbe telt, amíg valamenynyire össze bírta szedni magát. Jól ki volt készítve. Arca véres, foltos, dagadt, teste kínozott, sajgó, szemei vérmesek, zekéjén is alvadt vér, kezén sebek. Hirtelenében nem is tudná megmondani, hogy mennyi ideig verték a csendőrök, de nem is ez a fontos, hanem az a parancs, tilalom, hogy neki nem szabad többé magyarul énekelni. Egyszerű, szerelmes és szegény falusi legény volt Pásztor Laji, azt is tudta, látta, hogy az életével játszik, de azzal is tisztában volt, hogy gaz árulás volna önmaga s a magyarok ellen, ha ő most az őrmesternek szót fogadna. Csak azért is kitérte dagadt száját, ahogy tudta, és farkasszemet nézve a csendőrökkel, tele tüdővel kizengte magából:

Nem jó csillag lett volna énbelőlem...

Az őrmester puskát fogott rá. A szemébe volt írva, hogy kavargó dűhében rálő, ha a legény nem engedelmeskedik a parancsnak. Mindenki érezte, hogy az élet-halál pillanatai ezek, és a legénytől függ minden. Az égen futó hold sietve bújt elő egy égen feledkezett felhőcske mögül, és megvilágította az úton álló szekeret. Pásztor Laji székelő legény ekkor még jobban kiegyenesedett, egész alakját, képét afféle szent kábulat öntötte el, és boldogan elmosolyodva, csak azért is kiénekelte a nóta második sorát:

Éjfél után fennmaradnék az égen

Az őrmester keze megrándult, s a lövés eldőrdült. A legény hátrahanyatlott, a lovak a szekérrel ijedten megugrottak, de ismét lépésre fogták, mintha tudnák, hogy súlyosan sebesült gazdájuk és Isten után apjuk a lelkét készül kiadni.

A csendőrök is vigyázzba merevedtek, s az őrmester tétován a karjával megtörülte a hideg homlokát, és felcsattant benne a szörnyű kérdés: „Mit csináltál, moi Joane?...” A próbacsendőr sűrű görögkereszteket hányt magára, és hirtelen a föld is mintha ellankadt volna. Bizonyos, hogy egyszerre majdnem kibírhatatlan csend borult a lövés után az egész természetre, és ebben a csendben kínosan és olyan kietlenül, hogy még az ég is belerázkódott, felhangzott a haldokló legény ajkáról a nóta folytatása:

Éjfél után körbejárnám a nagy eget...

A lovak esett fővel, szinte zajtalanul tovabandukoltak az úton, s mielőtt befordultak volna a fehér kanyarulatba, messziről, nagyon messziről, mintha már a másvilágról hallszanék, felhangzott a befejező sor is:

...S úgy nézném meg, hogy a babám kit szeret...

Az éjszaka egyet sóhajtott, aztán elcsendesedett minden...

*

Mondom, ez az egész história a régi világban történt. Lehet annak ide-oda már tizenöt esztendeje is. Annak idején titokban sokat szörnyülködtünk és keseregtünk rajta, de a Pásztor Lajos temetése után egyéb bajaink között bizony megfeledeztünk róla. A szeretője, a Huszár Ágnis sorsát se tartottam számon. Most se ástam volna elő az egész ügyet, ha a minap a falugyűlés után, mikor elhatároztuk, hogy végre mi is felállítjuk a hősi halottak emlékét, maga Huszár Ágnis bé nem óvakodik hozzám, s azt nem mondja szemérmesen, szemlesütve, hogy: – Nagy kérésem volna, tekintetes úr!

– Ki vele, Ágnis! Mi az?

– Csak annyi – bátorkodik a kissé már ütődött vénleány –, hogy ha már összeírják a hősöket, ne feledjék ki a szegény boldogult Pásztor Laji nevét se.

– A Pásztor Lajját? – lepődöm meg, mert hirtelen eszembe jut, hogy erre nincs törvényes lehetőség. A kisebbségi sors hősi halottairól még nem történt intézkedés. Ezt azonban nem mondhatom meg ennek a leánynak. Azt ölném meg benne, amiért a szeretője meghalt. Mintha mégis sejtene valamit ez a leány, elmenőben nagyon komolyan figyelmeztetett:

– ...Mert ha valaki, ő igazán megérdemli, hogy arra a kőre felkerüljön a neve!...

Mintha az ő szíve nem érne többet a kónél...

Mintha...

*

Tisztelt Ház!... Olyan javaslatot kérek a miniszter úrtól, amely lehetővé teszi, hogy a Pásztor Lajos nevét felírhassuk „arra a kőre” ...

Tartalom

Az ember	5
A nóta	10
A vén tekergő	16
A keresztfiunk	23
Csalóka Sándor	30
A költő	36
Földönfutók	43
A fekete pityóka	50
A művész	60
A falevél	69
Bede Gyuri házassága	78
A klánéta	87
A kutyánk	96
A vén cigány	103
Horgászók	109
Részegh Béni	117
Tűz a falun	126
A deszka útja	132
Tanulmányúton	141
Pap háztűznézőben	149
Menekülés	160
ELSZÁNTAK – A MINDENKORI TÚLÉLÉSRE (<i>Lakatos Mihály</i>)	176